

HBSC
ISRAEL

אוניברסיטת בר-אילן
Bar-Ilan University

ההשפעה המתמשכת של תקופת הקורונה על רווחתם הנפשית והתפקודית של בני נוער בישראל

פרופ' יוסי הראל-פיש

לדיון עם נציגי לשכת המדען הראשי והשרות הפסיכולוגי הייעוצי,
משרד החינוך, 31 לינואר, 2022

הפקולטה לחינוך
אוניברסיטת בר אילן

תכנית המחקר
הבינלאומי
על רווחתם
ובריאותם
של
בני נוער

חברי צוות המחקר של HBSC ישראל

תכנית המחקר הבינלאומי על רווחתם ובריאותם של בני נוער,
הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת בר אילן

חוקר ראשי וראש תכנית המחקר

פרופ' יוסי הראל-פיש

חוקרים בכירים:

פרופ' סופי וולש

ד"ר ריקי טסלר

פרופ' ניר מדג'ר

פרופ' חאלד אבו-עסבה

פרופ' אלעד טור סיני

צוות אסוף נתונים באחריות:
ד"ר מנו גבע, ד"ר מינה צמח,
עדי גבע ועדי סידי בחברת
"מדגם"

חברי צוות המחקר:

ד"ר אריאלה גלעדי

מנהלת מחקר HBSC ישראל

ד"ר לילך בן מאיר

מנהלת מדעית HBSC ישראל

תלמידי מחקר

(תלמידי תואר שני, דוקטורנטים ופוסט-דוקטורנטים)

אורית שפירו – דוקטורט על השפעת הקורונה

התקשרות:

אתר: www.hbhc.biu.ac.il - gr.hbhc@biu.ac.il - צוות המחקר

השתתפות ישראל בסקר ה-HBSC הרב לאומי של ארגון הבריאות העולמי

שלושה וחצי עשורים של מחקר ה-HBSC בישראל 1986-2022

מדגם קריית יובל י-ם (פרופ' סימנטוב חלפון ז"ל)	סקר ישראלי ראשון	1986	1.
רק תלמידים בבתי ספר יהודיים	סקר לאומי שני	1994	1.
כולל ממלכתי + חמ"ד + ערבי	סקר לאומי שלישי	1998	2.
	סקר לאומי רביעי	2002	3.
HBSC מזרח תיכוני	סקר לאומי חמישי	2004	4.
	סקר לאומי שישי	2006	5.
לראשונה שימוש בשאלון ממוחשב	סקר לאומי שביעי	2010	6.
	סקר לאומי שמיני	2014	7.
סקר טרום פרוץ הקורונה	סקר לאומי תשיעי	2019	8.
<u>סקר ביניים קורונה</u> מאי-יולי (דלתא)	סקר לאומי עשירי	2021	9.
הסקר הקרוב מרץ-יוני 2022	סקר לאומי מס' 11	2022	10.

רקע

- סקר רב לאומי בחסות ארגון הבריאות העולמי בו שותפים כיום צוותי מחקר מ- 50 מדינות באירופה וצפון אמריקה.
- מתבצע אחת ל-4 שנים במקביל, בכל המדינות משנת 1984 (ישראל משנת 1986),
- אוכלוסיית היעד לסקר הבינלאומי - תלמידי כיתות ו', ה' ו-י' (גילאי 11, 13 ו-15).
- מדגם מייצג ארצי של כ-14,000 תלמידי כיתות ה' עד י"ב במערכת החינוך הממלכתית, הממלכתית-דתית ובמגזר הערבי.
- שאלון אנונימי למילוי עצמי בכתב או במחשב במסגרת כיתתית הכולל מדדים תקפים ומהימנים – בכללם שאלון מנדטורי, שאלוני הרחבה בינלאומיים ושאלוני הרחבה מקומיים.

www.hbsc.biu.ac.il

פרופ' יוסי הראל-פיש, השפעת הקורונה על בני נוער בישראל HBSC 2021: מצגת למשרד החינוך - 31 לינואר, 2022

השימוש בסקר ה-HBSC

- הפקת **מידע תקף ומהימן** על רוחה נפשית ותפקודית ועל דפוסי מעורבות בהתנהגויות סיכון כמו אלימות, אלכוהול סמים, התמכרות לאינטרנט, ועוד.
- זיהוי **אוכלוסיות בסיכון**
- ניתוח **מגמות** לאורך זמן (משנת 1994)
- ניתוח **משווה בינלאומי** + לימוד מהצלחות
- הצבת **יעדים להשגה** בכל התחומים הקשורים להתנהגויות סיכון **והערכת ההתקדמות להשגת יעדים אילו**.
- ניתוח **גורמים פסיכו-חברתיים ותרבותיים** המנבאים את התנהגויות הסיכון - בזירות של המשפחה, הקהילה, החברים, בית הספר, וזירת התקשורת החברתית האלקטרונית.

סקר HBSC ביניים 2021

השפעות תקופת הקורונה על בני הנוער בישראל

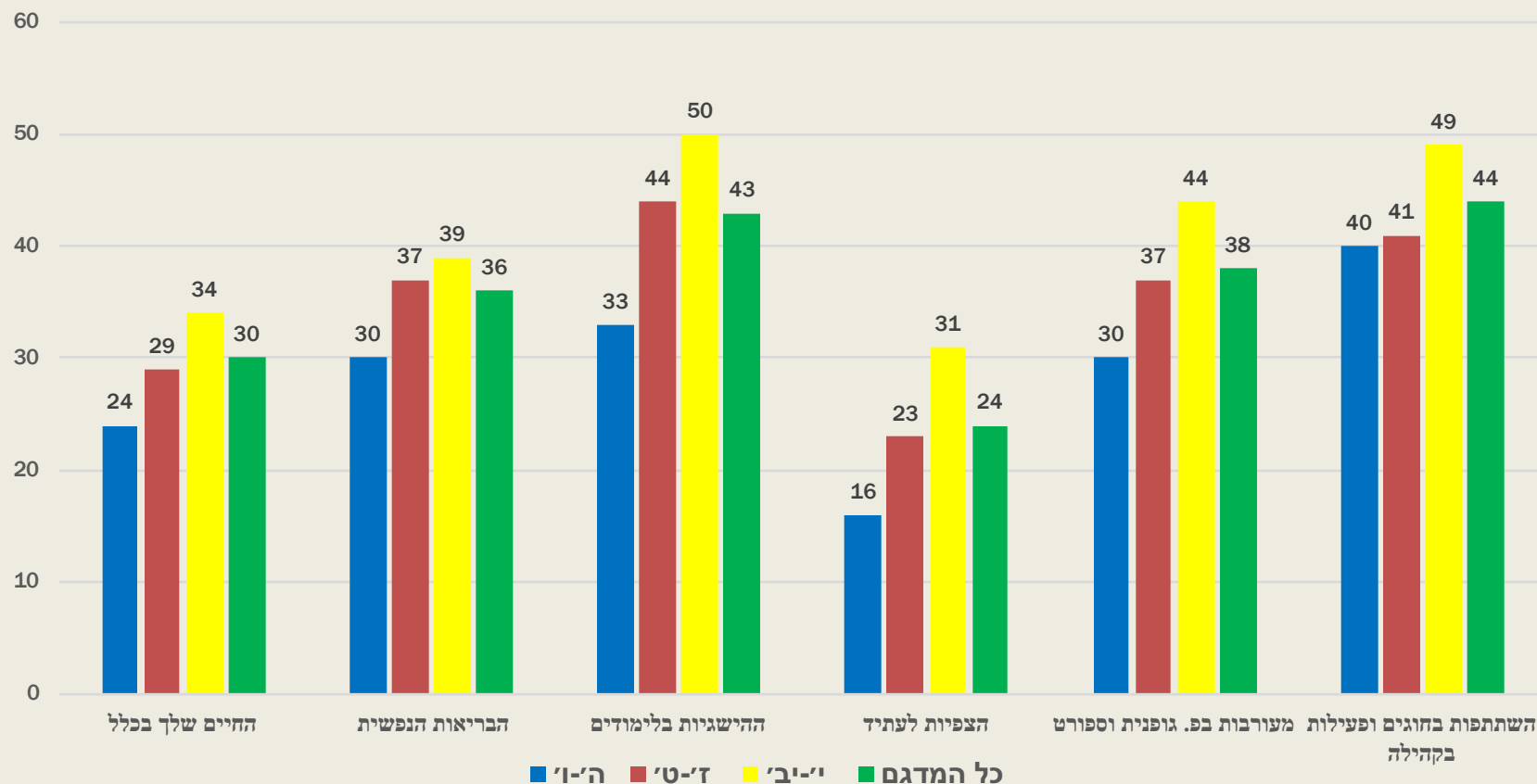
- רמת החשיפה לקורונה
- רמת הדאגה מהשפעות הקורונה על החיים
- תחושות שייכות ואהבת בית הספר
- מצוקות נפשיות ודפוסי התנהגויות סיכון
- עד כמה משפיעות תחושת השייכות ואהבת בית הספר על המצב הנפשי והתפקודי של בני הנוער?
- זרקור על המצב המורכב והרגיש של בני הנוער הערבי
- מה למדנו ומה האתגרים העומדים בפנינו?

סקר HBSC ביניים 2021

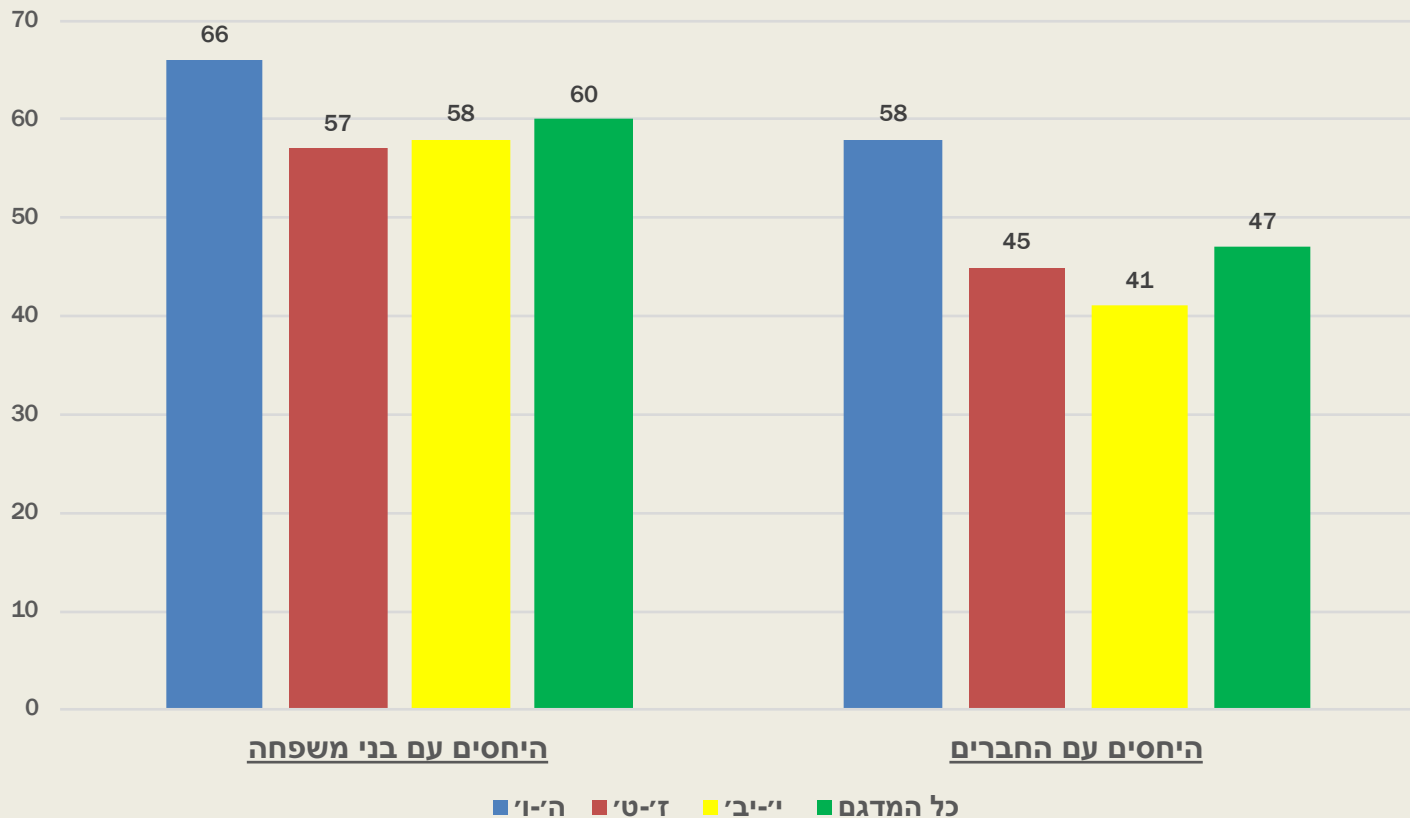
שיטות מחקר

- **סקר תלמידים** עם שאלון אנונימי למילוי עצמי **ממוחשב** במסגרת כיתתית או במהלך שיעור זום.
- מדגם ארצי של **3 קבוצות ייחודיות**: כיתות ה'-ו' יהודים, כיתות ז'-יב' יהודים וכיתות ז'-יב' ערבים.
- השאלון כולל: **שאלון הליבה של ה-HBSC** בתוספת שאלון הרחבה חדש על השפעות ה-COVID שפיתחנו באירופה.
- **המתודולוגיה תואמת לזו של סקר ה-HBSC** הרב-לאומי המבוצע בישראל משנת 1994, בדרך שתהפוך את המחקר הזה למחקר אורך עם 3 נקודות זמן: 2019 (לפני פרוץ המגפה), 2021 (שנה וחצי לתוך תקופת המגפה), ו- 2022 (במרץ-יוני שנה"ל תשפ"ב – פוסט-אומיקרון?).
- **מגבלות המחקר**: עקב התזמון ושיטת איסוף הנתונים, יתכן שהמדגם מוטה לכיוון תלמידים שנשארו מחוברים לבית הספר. **לכן הממצאים קונסרבטיביים יותר** בהשוואה למדגם שהיה מכיל יותר תלמידים עם מדדי נשירה סמויה.
- גודל המדגם של 2021 – 1,020 נבדקים

אחוז התלמידים שדיווחו על השפעה שלילית של הקורונה על ממצדים שונים של החיים שלהם, לפי קבוצת גיל

אחוז התלמידים שדיווחו על השפעה חיובית של הקורונה על היחסים עם ההורים ועם החברים, לפי קבוצת גיל

אחוז התלמידים שדיווחו שהם
מרגישים שייכות ואהבה לבית הספר,
לפי מגדר מגזר וקבוצת גיל

כיתות ה'-יב'		כיתות ז'-יב'		כל המדגם	
בנים	בנות	יהודים	ערבים		
74	68	70	73	71	1 מרגיש שייכות לביה"ס
29	31	27	41	30	2 אוהב את ביה"ס

ה'-י'	ז'-ט'	י'-יב'	כל המדגם	
76	69	69	71	1 מרגיש שייכות לביה"ס
37	30	26	30	2 אוהב את ביה"ס

- כ- 30% לא מרגישים שייכות לבית הספר
  - כ- 25% לא אוהבים את בית הספר
- ← תלמידים בסיכון

אחוז התלמידים שדיווחו על מצוקות נפשיות ועל מעורבות בהתנהגויות סיכון, לפי מגדר ומגזר

כיתות ז'-יב'

כיתות ה'-יב'

כל המדגם	ערבים	יהודים	בנות	בנים	
39	38	39	46	29	1 סמפטומים נפשיים
16	17	15	14	18	2 קורבנות לבריונות ברשת
9	15	7	6	12	3 השתתפות בבריונות ברשת
8	13	7	5	12	4 נשיאת נשק
7	19	3	4	10	5 עישון סגריות - בשבוע
8	7	8	6	10	6 השתכרות אי פעם
4	4	5	4	5	7 שתיית אביסה בחודש האחרון
8	8	7	3	12	8 שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
4	8	2	1	7	9 סמים אחרים בשנה האחרונה

אחוז התלמידים שחוו תחושות והתנהגויות שונות: ניתוח משווה בין שנת 2019 לשנת 2021

כיתות: (ח'), י', יא', יב'

2021	2019		
68	72	↓	1 תחושת שייכות לביה"ס
67	76	↓	2 תחושת ביטחון בבית הספר
27	27		3 תחושה של אהבת בית הספר
82	90	↓	4 תקשורת טובה עם ההורים
28	41	↓	5 שביעות רצון מהחיים
39	25	↑	6 סימפטומים נפשיים כמעט כל יום
14	11	↑	7 קורבנות לבריונות ברשת
9	11	↓	8 מעורבות בבריונות ברשת
8	12	↓	9 נשיאת נשק בחודש האחרון
10	14	↓	10 עישון סיגריות/נרגילה לפחות פעם בשבוע
8	9		11 השתכרות אי פעם
6	14	↓	12 שתייה מופרזת - 5 מנות משקה או יותר, בחודש
8	10	↓	13 שימוש בקנאביס בשנה האחרונה
4	7	↓	14 שימוש בסמים אחרים בשנה האחרונה

עד כמה משפיעה
תחושת ניכור מבית הספר
(לא אוהב או לא מרגיש שייך)
על מצוקות נפשיות
והתנהגויות סיכון?

עד כמה משפיעה

תחושת חוסר שייכות לבית הספר

על ההסתברות למצוקות נפשיות והתנהגויות סיכון?

ממצאי רגרסיה לוגיסטית לניבוי סימפטומים והתנהגויות סיכון על ידי תחושת חוסר שייכות לבית הספר:

מקדמי יחס הסיכויים -- Odds Ratio

<u>סה"כ</u>	<u>י-יב</u>	<u>ז-ז</u>	<u>ה-ו</u>		
2.17	1.26	3.37	1.75	סמפטומים נפשיים	1
2.52	2.27	2.36	3.42	קורבנות לבריונות ברשת	2
2.12	1.48	1.68	8.88	השתתפות בבריונות ברשת	3
2.55	4.63	2.08	1.56	נשיאת נשק	4

עד כמה משפיעה התחושה של

אי אהבת בית הספר

על ההסתברות למצוקות נפשיות והתנהגויות סיכון?

ממצאי רגרסיה לוגיסטית לניבוי סימפטומים והתנהגויות סיכון על ידי תחושה של **אי אהבת בית הספר**:
מקדמי יחס הסיכויים -- Odds Ratio

<u>סה"כ</u>	<u>י-יב</u>	<u>ז-ט</u>	<u>ה-ו</u>		
2.94	1.89	3.91	3.56	סמפטומים נפשיים	1
2.83	1.98	3.98	2.64	קורבנות לבריונות ברשת	2
2.02	1.80	1.21	6.32	השתתפות בבריונות ברשת	3
6.33	9.71	7.05	3.03	נשיאת נשק	4
5.2	6.16	5.86	4.59	עישון סגריות - בשבוע	5
5.41	2.44	19.53	1.56	השתכרות אי פעם	6
1.83	1.81	2.34	1.45	שתיית אביסה <u>בחודש</u> האחרון	7
7.27	7.27	-	-	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה	8
6.75	6.75	-	-	סמים אחרים בשנה האחרונה	9

עד כמה משפיעה התחושה של אי אהבת בית הספר על ההסתברות למצוקות נפשיות? והתנהגויות סיכון? השוואה בין שנת 2019 לשנת 2021

ממצאי רגרסיה לוגיסטית לניבוי סימפטומים והתנהגויות סיכון על ידי תחושה של **אי אהבת בית הספר**:
מקדמי יחס הסיכויים -- Odds Ratio

<u>2021</u>	<u>2019</u>		
2.48	2.53	סימפטומים נפשיים כמעט כל יום	1
2.87	2.38	קורבנות לבריונות ברשת	2
2.28	2.42	מעורבות בבריונות ברשת	3
11.01	2.82	נשיאת נשק בחודש האחרון	4
6.89	2.48	עישון סיגריות/נרגילה לפחות פעם בשבוע	5
3.89	1.99	השתכרות אי פעם	6
2.25	1.65	שתייה מופרזת - 5 מנות משקה או יותר, בחודש	7
7.27	2.11	שימוש בקנאביס בשנה האחרונה	8
6.75	2.58	שימוש בסמים אחרים בשנה האחרונה	9

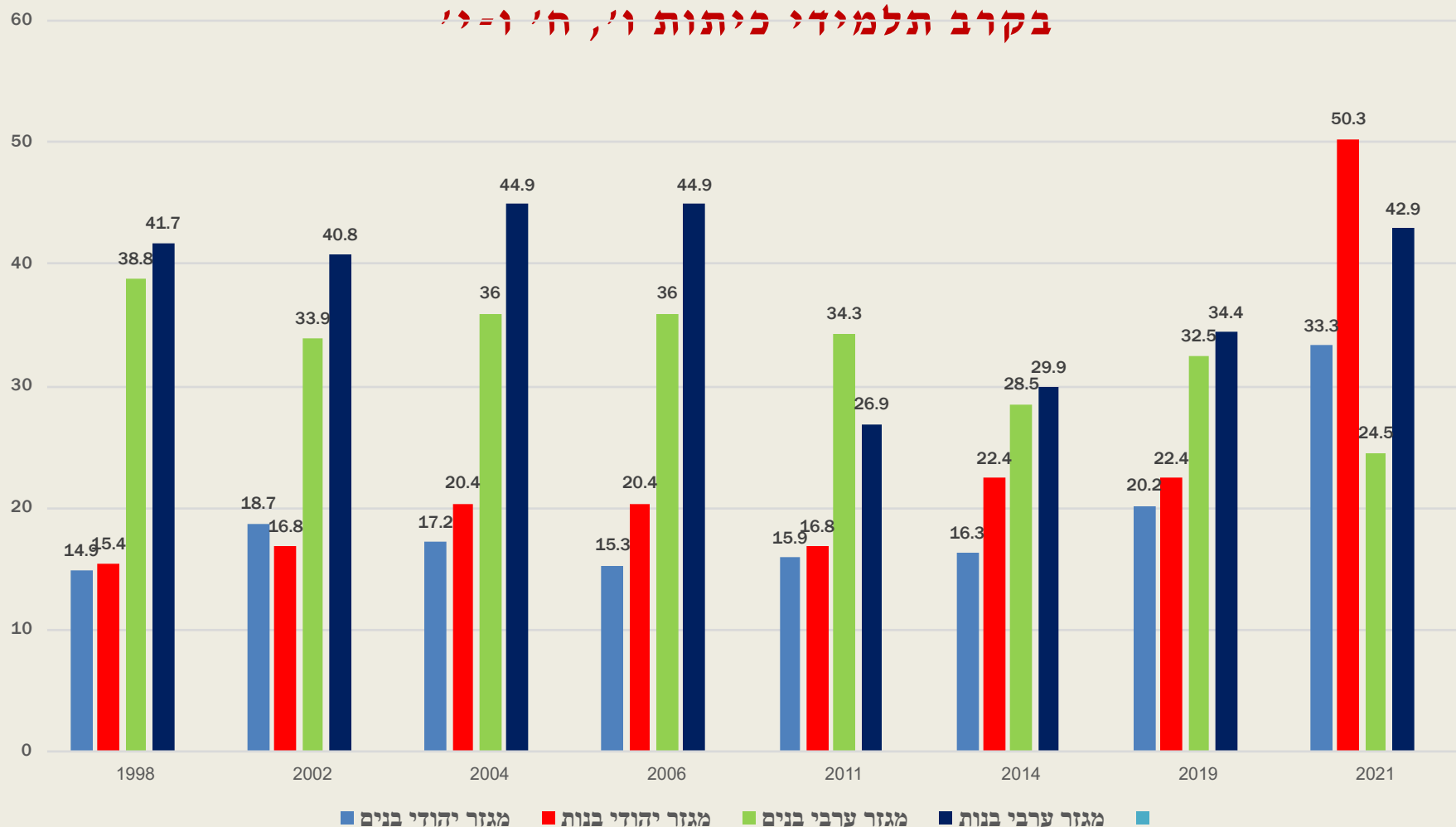
מגמות

בקר

התלמידים הערביים

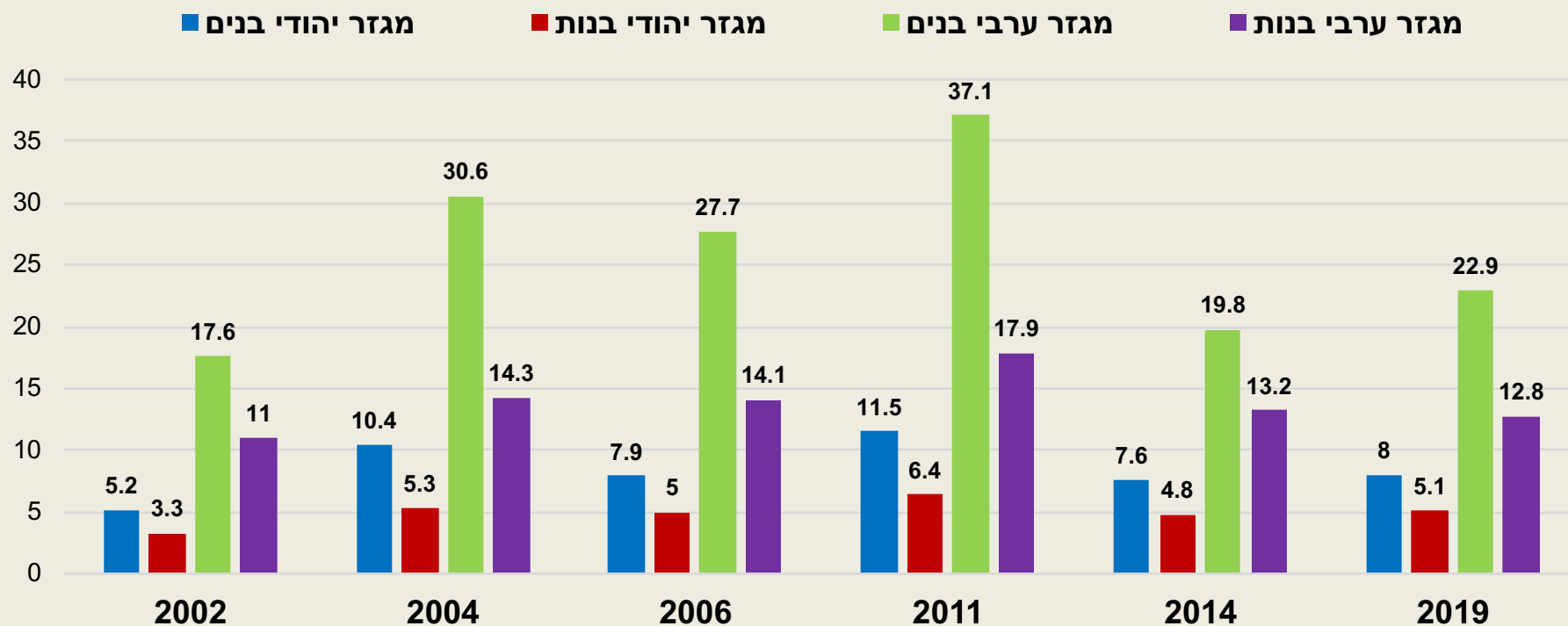
מצוקות נפשיות וביטחון תזונתי

סימפטומים נפשיים: אחוז התלמידים שחוו לפחות אחד
מהסימפטומים הנפשיים (כעס, עצבנות או מצב רוח רע),
כמעט כל יום ב- 6 החודשים האחרונים,
לפי מגזר, מגדר ושנת הסקר
בקרב תלמידי כיתות ו', ח' ו-י'

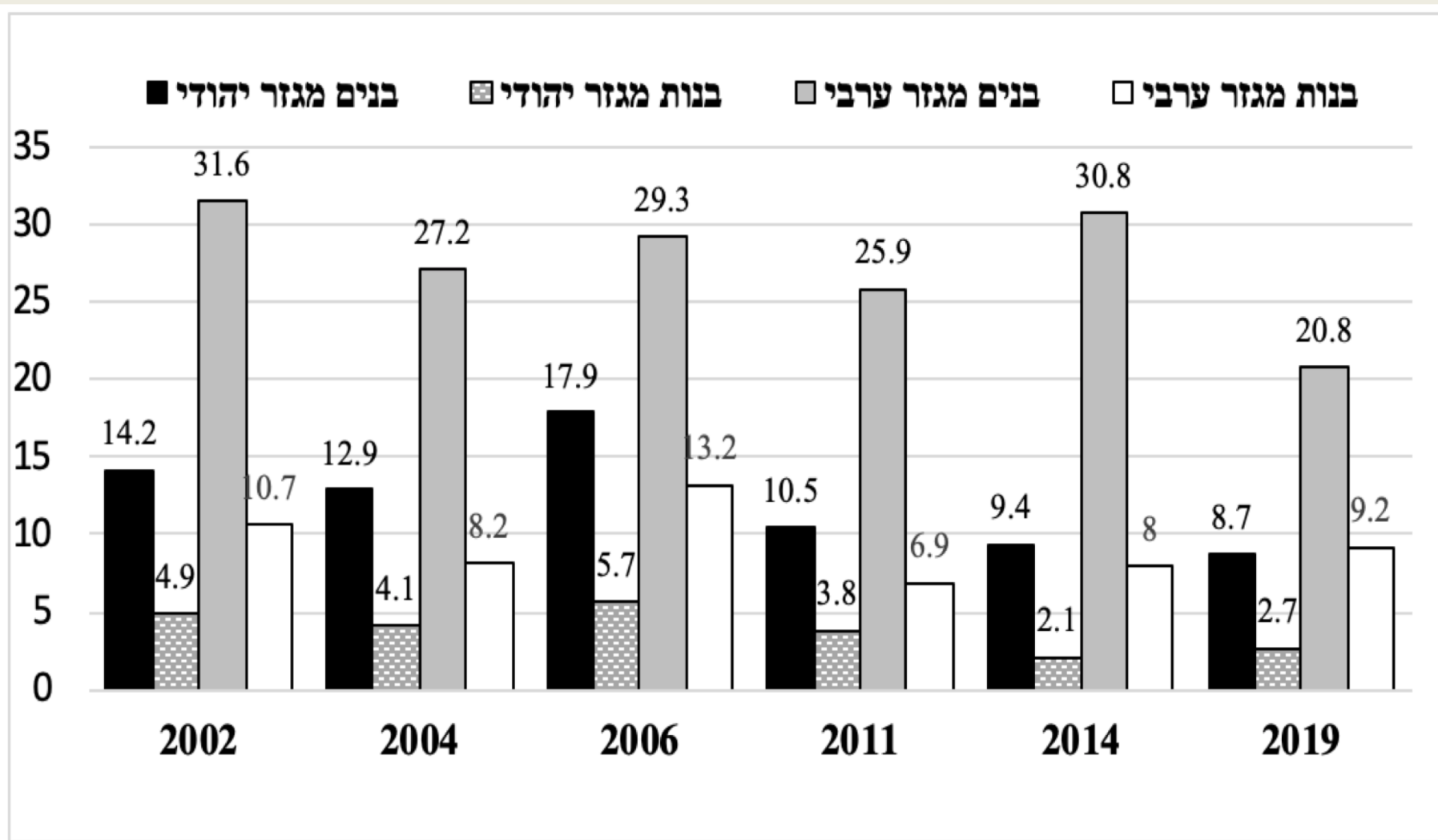
**תלמידים שהולכים לישון רעבים מפני שאין מספיק אוכל בבית: אחוז
התלמידים שהולכים לישון רעבים (לפעמים/לעיתים קרובות/תמיד),
מפני שאין מספיק אוכל בבית,
לפי מגזר, מגדר ושנת הסקר
כיתות ו', ח' ו-י'**

מעורבות באלימות

השתתפות בבריונות: אחוז התלמידים שהשתתפו במעשי בריונות, הטרדות או הצקות כלפי תלמיד אחר בשטח בית הספר, שלוש פעמים או יותר בחודשיים האחרונים, לפי מגדר ושנת סקר

כיתות ו', ח' ו-י'

נשיאת נשק

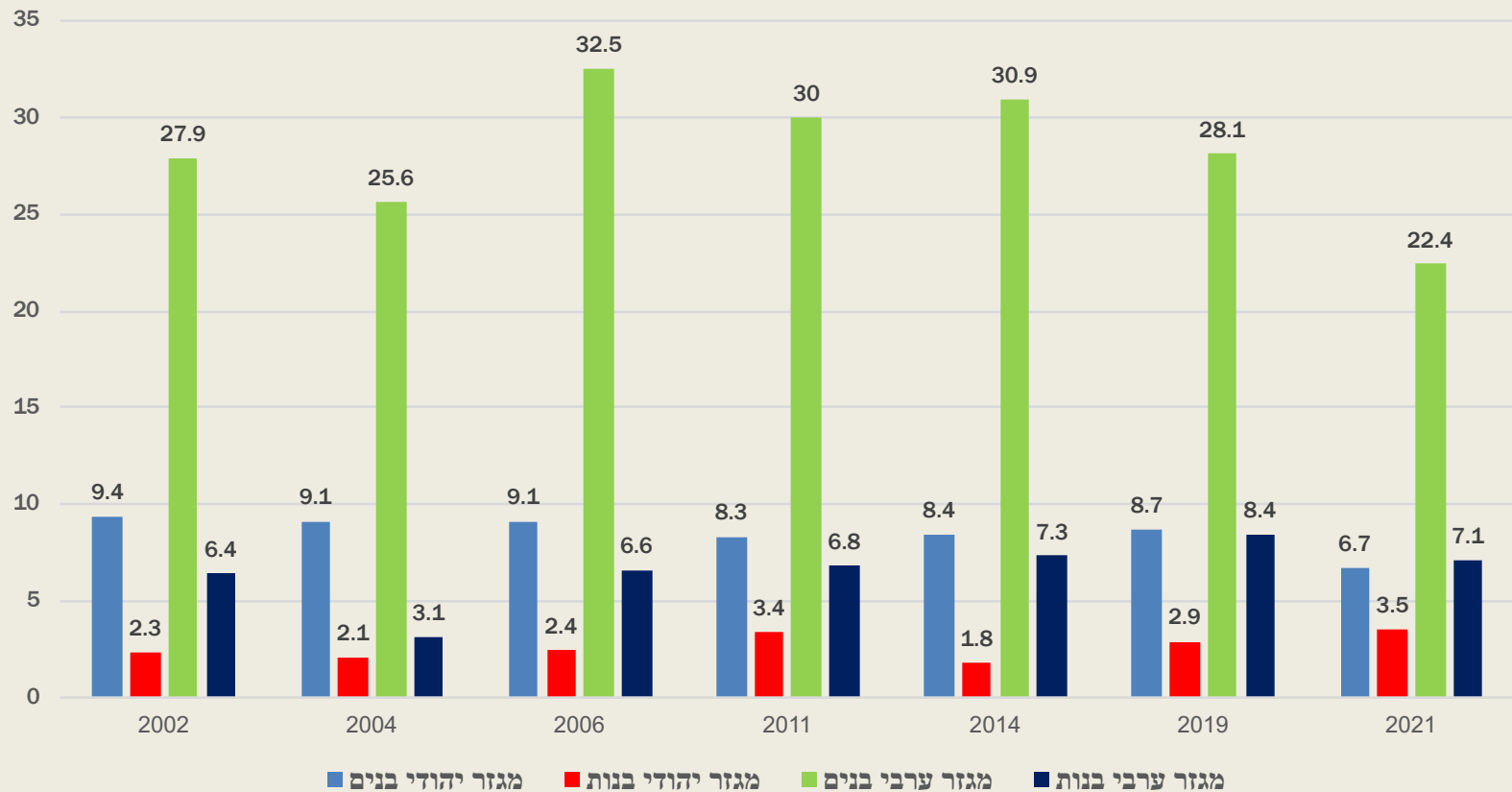
כגון סכין, אולר, מקל (אלה) או אקדח

נשיאת נשק בתוך שטח בית הספר: אחוז התלמידים שב-30 הימים האחרונים

נשאו עמם נשק, כגון סכין, אולר, מקל (אלה) או אקדח

בתוך שטח בית הספר, לפי מגדר, מגזר ושנת הסקר

כיתות ו', ח', י'

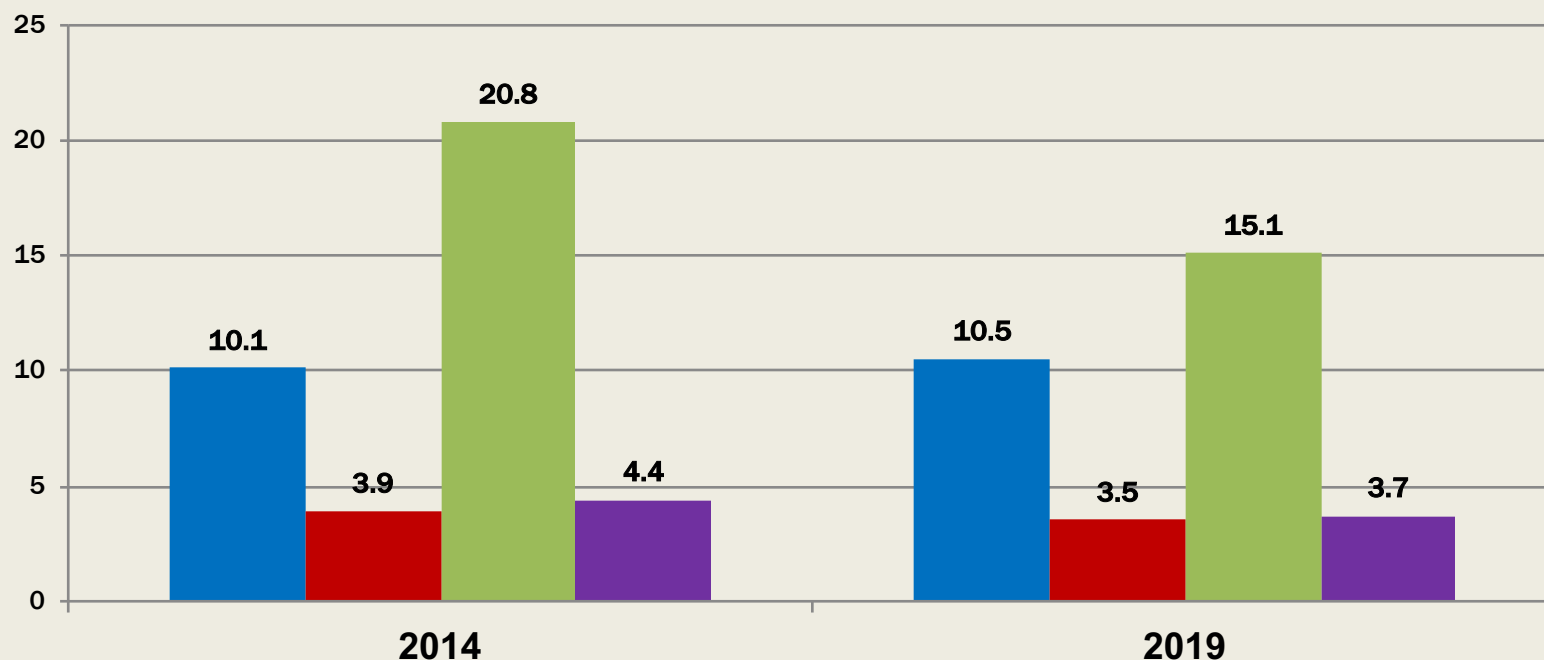
דפוס י שימוש

בקנאבים

ובסמים אחרים

אחוז התלמידים בכיתות י'-יב'
שהשתמשו בקנאביס ב- 30 הימים האחרונים,
לפי מגדר, מגזר ושנת הסקר

מגזר ערבי בנות   מגזר ערבי בנים   מגזר יהודי בנות   מגזר יהודי בנים

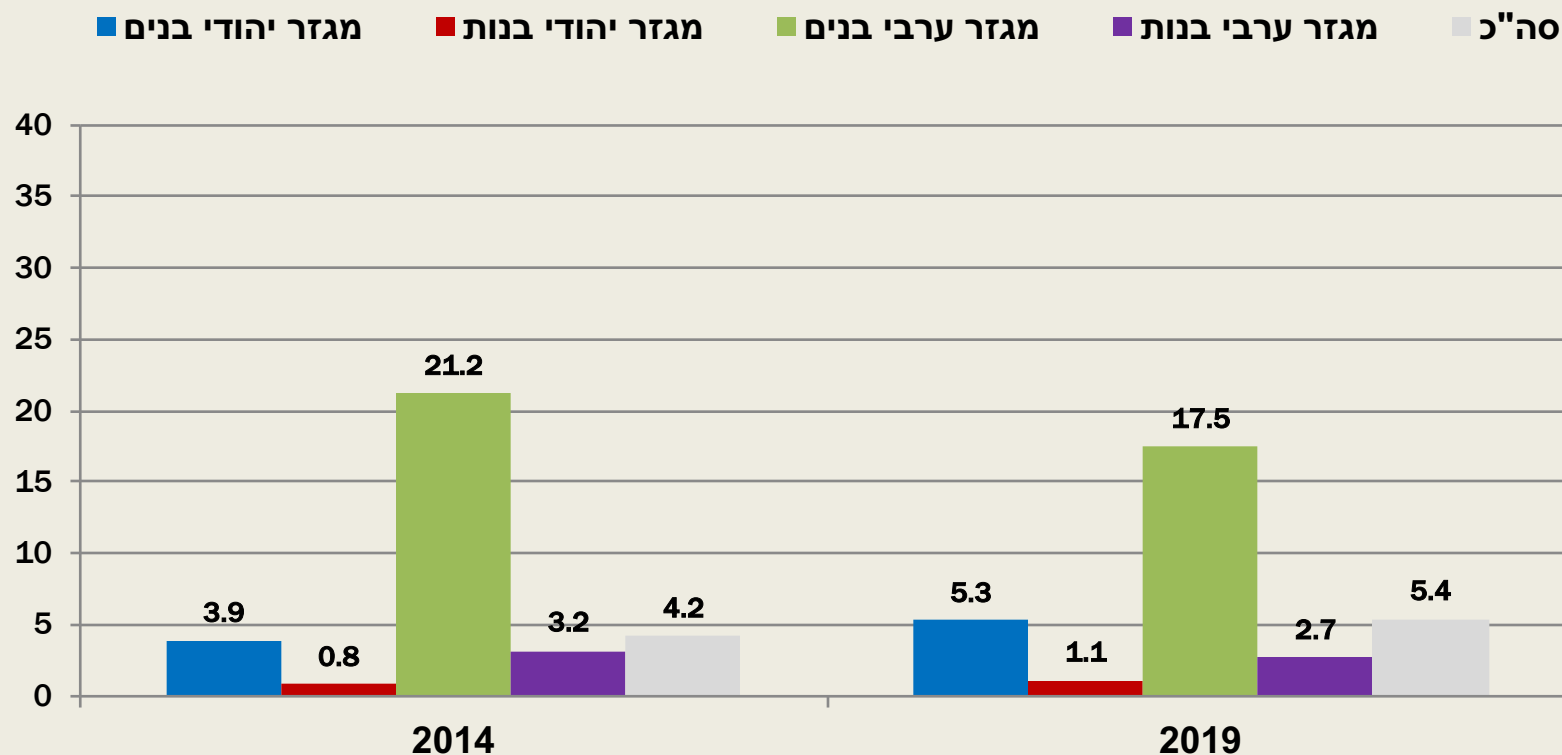

N=8146

אחוז התלמידים בכיתות י'-יב'

שהשתמשו בקוקאין או קראק

במהלך 12 החודשים האחרונים, לפי מגזר, מגדר ושנת סקר

סיכום ממצאים עיקריים

■ מצוקות נפשיות עלו דרמטית

■ תחושות השייכות ואהבת בית הספר כורסמו, והילדים עם

תחושות נתק מבית הספר נמצאים בסיכון גבוה

■ ילדים המדווחים על גורמי חוסן, כמו משפחה מלוכדת, מבוגרים

משמעותיים ומחוברות חברתית – נמצאים במקום הרבה יותר

טוב מאחרים

■ שיעורי השתייה המופרזת של אלוהול ושימוש בסמים ירד

כנראה בגלל סגירת מקומות הבילוי. מאוד מדאיג מה יקרה

כשיחזרו למסגרות ....

■ המצב של בני הנוער הערבי – מורכב ביותר, ומהווה בסיס

למחקר העומק שמתבצע כיום.

תובנות לדיון

תפקיד המבוגרים המשמעותיים

תפקיד ואחריות

המורים והמדריכים

(בחינוך הפורמלי ובחינוך הבלתי פורמלי)

תפקיד ואחריות

ההורים

(ותרבות המשפחה)

העצמת מחוללי חוסן ו-Well Being

לחולל לתלמידים
תחושה של ערך עצמי
ומסוגלות

ליזום ולאפשר
מחברות חברתית

העצמת מחוללי חוסן ו-Well Being

להעצים את החוויה היומיומית בבית הספר:

לחולל תחושה של שייכות ו-"גאוות יחידה"

לפי עקרונות "חוסן נעורים" והפסיכולוגיה החיובית

- Engagement
- Participation
- Be in action
- Meaningfulness

אפשר להדביק פערי לימוד ביצירתיות בהוראה חווייתית במרחבים משתנים. להפעיל את התלמידים בלמידה, לעשות עבודות חקר בקבוצות קטנות או בזוגות – פחות פרונטלי, יותר הפעלתי.

יוצאים לדרך עם המחקר החדש

סקר HBSC משולב לשנת 2022

HBSC - הבינלאומי

- מדגם מייצג ארצי של 12,000 תלמידי כיתות ה'-יב' במערכת החינוך הממלכתית, הממלכתית דתית ובבתי הספר הערביים
- סקר מנהלים
- ראיונות עומק וקבוצות מיקוד
- מגמות 1994-2022
- השוואה בינלאומית ל-51 מדינות

סקר ה-HBSC הבינלאומי:

- במקביל ל-51 מדינות באירופה וצפון אמריקה
- הרחבה על השפעת הקורונה
- הרחבה על החוויה בבית הספר ובלמידה מרחוק
- הרחבה על הבריאות הנפשית והתמכרויות
- הרחבה על קורבנות ומעורבות באלימות
- הרחבה על התמכרויות כולל למסכים

HBSC – בקרב הנוער הערבי

- מדגם מייצג ארצי של 12,000 תלמידי כיתות ה'-יב' בבתי הספר הערביים בישראל
- סקר מנהלים בבתי הספר הערביים
- ראיונות עומק וקבוצות מיקוד
- מגמות 1998-2022
- השוואות לאוכלוסיית התלמידים היהודים (מהסקר המקביל)

מחקר עומק על בני הנוער הערביים

- סקר על מדגם מייצג ארצי של תלמידים ערביים
- התמקדות על גורמים תרבותיים, מערכתיים, חברתיים ופסיכולוגיים
- שילוב סקר מנהלים ומחקר איכותני מעמיק

תודה על ההקשבה